

SÀI GÒN 50 NĂM TRƯỚC**Nền cũ lâu-đài ...**Hồi-ký BÌNH-NGUYỄN LỘC

Năm tôi 12 tuổi, khu phố Sài Gòn mà tôi mê nhất là khu chợ Hòa-Bình ngày nay.

Lẽ dĩ-nhiên là chợ Hòa-Bình chưa cất, mấy dãy buyn-đinh quanh đó càng chưa có hơn. Chỗ ấy là hoang-địa.

Tôi đến đó để ngâm-ngùi ngâm mấy câu thơ của bà Huyện Thanh-Quan:

*Dấu xưa xe ngựa hồn thu-thảo  
Nền cũ lâu-đài bóng tịch-dương*

Nơi đó là di-tích của thành-phố Đê-Ngạn của 200 năm trước.

Đó là một dãy lò gốm bị bỏ hoang. Bạn nào chưa hề thấy một cái lò gốm lần nào, tôi xin „lên mặt“ khai-cứu vài dòng, tuy khô-khan nhưng rất cần-thiết cho câu chuyện.

Mánh khéo tiết-kiệm lửa, đã đẻ ra kỹ-thuật xây lò gốm rất đặc-biệt. Lò phải xây trên một đám đất trền để chụm lửa dưới chon lò, lửa vẫn nung nóng được cả lò dài 4, 5 mươi thước vì lửa có khuynh-hướng đi lên chớ không đi ngang. Nếu xây lò trên một đám đất bằng-phẳng thì trong một lò, phải chụm ít lắm là 8 ống lửa mới chín đồ sứ, đồ gốm được.

Đất Sài Gòn là đất bằng-phẳng. Các lò phải đắp những cái trền nhon-tạo để có trền đất mà dùng.

Lò nhon-tạo ấy bằng đất nên sẽ bị gió mưa mài dũa sụp đi, nên họ cần đá ong những cái đồi nhon-tạo ấy.

Một cái đồi, chỗ cao nhất có thể lên đến mười thước.

Thuở tôi đến cảnh hoang-tàn này thì đá ong đã bị rêu phủ lâu đời rồi xanh một màu xanh non mơn trớn hết như tường thành-quách xưa.

Chưa học địa-lý cho rành, và lại sách địa-lý thuở ấy cũng không dạy rõ đâu là Đê-Ngạn, đâu là dinh-trấn của Gia-định-thành, nên tôi đinh-ninh rằng đó là dấu vết của thành xưa, thành Gia-định do tổng-trấn Lê-văn-Duyệt xây và sau bọn Lê-văn-Khôi, bị trào Nguyễn đập phá.

Gần mười lò gốm nằm cạnh nhau, thành một dãy, giống hết như tường thành xưa bị phá bể từng khoảng, và lòng ngâm-ngùi vô-cùng giữa một cánh đồng-không mông-quanh.

Những lò gốm này của thành-phố Đê-Ngạn đã bị lò gốm Lái-Thiêu cạnh-tranh nên phải chết vì Lái-Thiêu gần nguyên-liệu hơn: củi và đất trắng.

Đó là di-tích của con cháu Dương-Ngạn-Địch con cháu Trần-Thắng-Tài đã trốn nhà Thanh sang Biên-Hòa trước với Đê-Ngạn sau để làm tiên-phong Khẩn-hoang Nam-kỳ vậy.

Sáu năm sau, đô-thành cho san-bằng các lò gốm để cất chợ Hòa-Bình mà tôi vẫn chưa biết sự thật sử-ký và địa-dư này nên tôi càng bùi-ngùi hơn, và hơn mười năm sau nữa, nghiên-cứu cổ-thư, tôi mới biết đó là đâu.

Tôi đã sống trong ảo-tưởng nhiều năm với hình-ảnh sai lầm của Gia-định-thành, nhưng ảo-tưởng, thật ra, không khác sự thực chút nào, vì tôi vẫn qua những giờ hoài-cổ trước những bức tường thành giả ấy với tất cả niềm đau chon-thật của tuổi thơ, với niềm vui lãn-xả vào một cuộc sống đô-thị thời Ngụy-Khôi để mà hình-dung sự hoạt-động của người xưa.

Kẻ nào bị tình phụ mà uống thuốc ngủ là kẻ ấy ít sống quá, không hề bị ảo-tưởng của cuộc đời làm vỡ mộng lần nào. Cuộc đời đầy ảo-tưởng cũng đẹp không kém thực-trạng chút nào, có lẽ còn đẹp hơn nữa là khác.

Được một người nhơn-tình yêu giả trong sáu tháng phải chăng là thú hơn được yêu thật trong ba năm, vì kẻ giả-dối phải nỗ-lực nhiều.

Hạnh-phúc giả mà ta đã có, vẫn cứ thật trong sáu tháng ấy, nó lại còn to hơn là hạnh-phúc thật của ba năm kia.

Sài-gòn của mấy mươi năm từ trước theo tôi, phong-phú bài học hơn Sài-gòn ngày nay.

---

*Chú-thích của BBT:*

*Khải-cứu:* thuật bày sự tra hỏi

*Đất thiên:* đất xiên, dốc